

Екологічне право Республіки Білорусь

Рецензований навчальний посібник* підготовлений відомими вченими-правознавцями Республіки Білорусь доктором юридичних наук, професором Академії управління при Президентові Республіки Білорусь Д. Демичевим і кандидатом юридичних наук, доцентом кафедри екологічного та аграрного права Білоруського державного університету С. Балащенко.

В основу навчального посібника покладена ідея про те, що природа — це об'єктивна реальність, котра існує незалежно від свідомості людей. З одного боку, людина становить частину природи, є ланкою в ланцюгу її природних зв'язків, у ставленні до природи вона виступає як суб'єкт, котрий впливає на природу за допомогою спеціально створюваних знарядь і засобів праці. З іншого боку, людина як частина природного середовища виступає не тільки як суб'єкт, що споживає природні ресурси, а й як об'єкт природи, котрий зазнає її впливу, залежить від стану природного середовища і має потребу в забезпеченні екологічної безпеки.

С. Балащенко і Д. Демичев підготували якісний навчальний посібник, в якому глибоко і всебічно проаналізовано всі основні проблеми екологічного права Республіки Білорусь з урахуванням сучасної наукової думки, чинного державного законодавства, практики правового регулювання суспільних відносин у галузі використання природних ресурсів та охорони довкілля. Врахований досвід інших країн світу, в тому числі й України, щодо проблем регулювання еколого-правових відносин, певною мірою використані можливості порівняльного методу під час аналізу законодавчого матеріалу. Структура навчального посібника має логічну побудову, матеріал викладено послідовно, чіткою, зрозумілою мовою.

Започатковує навчальний посібник розділ, що містить загальнотеоретичні питання екологічного права. В ньому обґрунтовано розглядаються питання сутності та форм взаємодії

* С. А. Балащенко, Д. М. Демичев. Экологическое право: Учебное пособие. — Минск: Ураджай, 1999. — 398 с.

суспільства і природи, екологічних функцій держави і права. Чільне місце відведено аналізу поняття і предмета екологічного права. Автори розглядають екологічне право як «комплексне правове утворення, сукупність юридичних норм і виникаючих на їх базі відносин у галузі використання, відтворення, охорони і захисту природних об'єктів та ресурсів у сфері взаємодії суспільства і природи». За думкою авторів, «екологічне право — специфічна галузь права, котра включає загальні норми і шість самостійних галузей (земельне, водне, лісове, надрове чи гірниче право, охорони і використання тваринного світу, охорони атмосферного повітря)».

В навчальному посібнику наведена розгорнута характеристика екологічних суспільних відносин, екологічних норм і правовідносин. Заслуговує на увагу висвітлення питання про стратегію стійкого розвитку в сфері охорони довкілля.

Значна увага у рецензованій роботі приділена висвітленню джерел екологічного права Республіки Білорусь. Серед таких джерел чільне місце належить Конституції, окремі статті якої регулюють екологічні відносини. Так, ст. 13 Конституції передбачає, що надра, води, ліси, а також землі сільськогосподарського призначення знаходяться у державній власності. Кожний громадянин має право на безпечне навколишнє середовище і на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цього права (ст. 46). Відповідно до Конституції здійснення права власності не повинно суперечити суспільній користі та безпеці, завдавати шкоди навколишньому середовищу, історико-культурним цінностям, ущемляти права та інтереси інших осіб.

Традиційним для такого виду робіт є розгляд проблем права власності на природні ресурси. За думкою авторів навчального посібника, право власності на землю та інші природні ресурси істотно відрізняється від права власності на майно та інші об'єкти неекологічного характеру. Такі відмінності автори об'єднують у дві групи: відмінності, що впливають із специфічних характеристик природних ресурсів як об'єктів власності; відмінності, що впливають із самого змісту права власності на ці природні об'єкти.

Разом з тим, за думкою авторів, дискусійним видається положення щодо питань власності, викладене в ст. 2 Закону Республіки Білорусь від 5 березня 1998 р. «Про об'єкти, що знаходяться тільки у власності держави». Згідно з названим

Законом до таких об'єктів належать: землі сільськогосподарського призначення; землі, що не підлягають відповідно до законів Республіки Білорусь передачі в приватну власність; надра; води; ліси; особливо охоронювані природні території та об'єкти; тварини, що проживають у вільному стані і внесені до Червоної книги Республіки Білорусь; повітряний простір.

Досить докладно у навчальному посібнику розглядаються питання управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища. Певним чином охарактеризовано поняття організаційно-правового механізму управління навколишнім природним середовищем, методи, форми і функції управління, а також система і компетенція його органів. При аналізі зазначених питань автори докладно розглядають правомочності таких органів управління спеціальної компетенції в галузі охорони навколишнього природного середовища, як Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища; Комітет рибоохорони при Міністерстві природних ресурсів і охорони навколишнього середовища; Міністерство з надзвичайних ситуацій; Комітет по нагляду за безпечним веденням робіт у промисловості та атомної енергетиці при Міністерстві з надзвичайних ситуацій; Міністерство лісового господарства; Міністерство охорони здоров'я; Міністерство сільського господарства і продовольства; Державний комітет з гідрометеорології; Державний комітет по земельних ресурсах, геодезії та картографії.

Особливо слід зупинитися на розділі, в якому висвітлюються питання правового регулювання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Автори повно характеризують антропогенні впливи катастрофи на Чорнобильській АЕС, розвиток законодавства в галузі подолання наслідків цієї катастрофи, а також розглядають компетенцію Уряду в подоланні цих наслідків, повноваження органів спеціальної компетенції в механізмі забезпечення радіаційно-екологічної безпеки громадян і діяльність місцевих Рад депутатів у стані радіаційно-екологічного забруднення.

Автори справедливо стверджують, що після катастрофи на ЧАЕС природні процеси і екологічні зв'язки не тільки в Республіці Білорусь та Україні, а й в інших регіонах, що постраждали від катастрофи, були порушені настільки глибоко, що в цьому регіоні по суті створена об'єктивна загроза як для втрати рівноваги і сталості біосфери, так і для розвитку цивілізації в цілому.

На підставі порівняльного аналізу законодавства, що регулює відносини, які виникають у зв'язку з подоланням наслідків катастрофи на ЧАЕС в РФ, Україні та Республіці Білорусь, автори роблять висновок про постійну необхідність подальшого вдосконалення прийнятих у постчорнобильський період нормативних актів у цій галузі, а також застосування для регулювання сфери соціально-економічних, екологічних, організаційних та інших видів суспільних відносин численних правових норм різної природи, різних галузей права.

Значна увага в навчальному посібнику приділяється питанням права природокористування, відповідальності за порушення екологічного законодавства та вирішення спорів у сфері природокористування, а також забезпечення екологічної безпеки та вимогам, що ставляться до господарської та іншої діяльності.

Водночас навчальний посібник не позбавлений певних недоліків. Зокрема, надто лаконічно висвітлено питання предмета екологічного права та історії розвитку науки екологічного права Республіки Білорусь. Поза увагою авторів залишилося висвітлення методу еколого-правового регулювання. Дискусійним видається питання поділу об'єктів правової охорони на природне та навколишнє середовище (розділ III, § 3 розділу V). Загально-визнаною є точка зору, згідно з якою природне та навколишнє середовище є єдиним об'єктом правової охорони і являє собою «природне навколишнє середовище». Автори навчального посібника не приділяли належної уваги такому виду відповідальності за екологічні правопорушення, як дисциплінарна відповідальність. Слід було б більше уваги приділити окремим видам права природокористування (землекористування, водокористування, надрокористування, лісокористування, фаунокористування, користування природно-заповідним фондом), а не обмежувати це питання лише загальними положеннями.

В цілому навчальний посібник «Екологічне право», виконаний С. Балашенко та Д. Демичевим, є вагомим внеском у забезпечення навчального процесу і може бути використаний студентами вищих юридичних закладів освіти України з навчального курсу «Екологічне право».

А. Гетьман, член-кореспондент
АПН України, доктор юридичних наук,
професор